

Hortensia Dumitrescu

1901 — 1982

Ne-a părăsit în zorii zilei de 19 aprilie după o lungă și grea suferință Hortensia Dumitrescu. Prin încetarea ei din viață arheologia românească pierde nu numai pe una dintre primele două femei arheolog din țara noastră, ci și pe una dintre cele mai temeinice cunoscătoare și cercetătoare ale epocii neo-eneolitice de pe teritoriul României.

Pasionată de istorie încă din anii de liceu, Hortensia Dumitrescu s-a înscris în toamna anului 1921 la Secția de istorie și geografie a Facultății de filosofie și litere a Universității din București, fiind una dintre studentele fruntașe ale seriei sale. Audiind cu asiduitate cursurile profesorilor D. Onciul, N. Iorga, V. Pârvan, S. Mehedinți, Demostene Russo și P. Cancel, ea a fost cucerită din primele luni de cursurile și seminariile lui V. Pârvan. După o lucrare de proseminar, din anul I, foarte apreciată de profesor, despre „*Prefectul Praetoriului din Roma, Sejanus*”, și-a îndreptat atenția în special spre istoria antică, iar în următorii ani, când V. Pârvan a ținut și unele cursuri de preistorie, s-a preocupat și de această specialitate, fiind și ea (ca și alții dintre colegii ei) cucerită de studiul preistoriei, la descifrarea tainelor căreia va contribui ulterior în mare măsură. În anii studenției a audiat dealtfel și unele dintre cursurile lui Ion Andrieșescu, pe atunci tânăr conferențiar universitar.

Începutul carierei de arheolog pe teren l-a făcut în vara anului 1925, când V. Pârvan a inaugurat prima amplă campanie de săpături arheologice în cîmpia Munteniei. A participat astfel, ca membră a colectivului condus de V. Cristescu, la săpăturile din așezările neo-eneolitice de la Boian, conducînd mai apoi un sondaj de cercetare stratigrafică în tell-ul de la Fundeanca-Chiselet, unde a identificat două niveluri aparținînd culturii Gumelnița. Rezultatele obținute cu această ocazie au constituit și obiectul primei sale lucrări științifice publicate.

În urma unui strălucit examen susținut în ianuarie 1926, în fața comisiei compusă din V. Pârvan, G. Murnu și S. Mehedinți, a fost proclamată licențiată *magna cum laude* în istorie și geografie. Magistrul său V. Pârvan i-a atribuit totodată și „Premiul Amintirii”, creat de el în memoria soției sale și decernat, numai de cîteva ori, celor mai buni studenți ai săi. În vara aceluiași an, a fost recomandată de V. Pârvan ca membră a Școlii române din Roma și tot atunci s-a căsătorit cu colegul său Vladimir Dumitrescu, plecînd amîndoi în toamnă la Roma, nu însă înainte de a întreprinde împreună săpături în trei importante așezări ale culturii Cucuteni — Drăgușeni, Ruginoasa și Bonțești —, lucrările de la Ruginoasa fiind conduse chiar de ea, iar rezultatele lor constituind ulterior obiectul unui valoros studiu publicat în Dacia, III—IV.

Potrivit indicațiilor profesorului V. Pârvan, directorul Școlii române din Roma, Hortensia Dumitrescu a studiat acolo problemele *Epocii bronzului din Picenum*, lucrare publicată ulterior în anuarul Școlii din Roma, „*Ephemeris Dacoromana*”, și susținută în 1930 ca teză de doctorat la Facultatea de filosofie și litere a Universității din București. Titlul de doctor în istorie îl obține cu elogii și mențiunea maximă, *magna cum laude*.

Funcționînd ca asistentă suplinitoare la Muzeul național de anti-chități între 1924—1926, a fost numită asistentă titulară la 1 ianuarie 1928 și apoi, pe baza activității științifice din cadrul Muzeului, înaintată șef de lucrări. În paralel, încă din toamna anului 1928, a predat și în învățămîntul secundar, iar în primăvara lui 1929 și-a trecut și examenul de capacitate în geografie și drept, fiind clasificată a doua pe țară.

A continuat să rămînă și la catedră pînă în 1948 și multe din fostele eleve evocă cu nostalgie orele de clasă petrecute în compania profesoarei lor.

Neîntreprindîndu-și activitatea de cercetare arheologică, în anul 1929 întreprinde săpăturile de la Horodiștea (în fostul județ Dorohoi), dezvelind parțial resturile unei așezări care a devenit ulterior așezarea eponimă a culturii Horodiștea. În 1942 a executat săpături în fostul sat Văleni (actual cartier transbistrițean al orașului Piatra Neamț), într-o așezare deosebit de importantă, cu locuiri suprapuse (Precucuteni și Cucuteni), iar în anul următor face unele sondaje în așezarea eneolitică de la Bălănești (jud. Buzău).

În anul 1944, în timp ce Muzeul se afla evacuat la Deva, a cercetat prin săpături așezarea de la Tăuălaș (în marginea orașului Deva), identificînd două straturi aparținînd aspectului Turdaș al culturii Vinča-Turdaș. Studiul redactat în ultimii ani asupra complexelor probleme ridicate de

rezultatele acestei săpături sperăm că va putea vedea lumina tiparului, el reprezentând o valoroasă contribuție la cunoașterea culturii Vinča-Turdaș din Transilvania.

În vara anului 1945 a întreprins săpături în cunoscuta așezare eneolitică de la Sălcuța (în fapt Piscu Cornișorului), iar în 1946 a sondat așezarea-tell gumelnițeană de la Zimbreașca, jud. Teleorman, din păcate aproape total distrusă de căutătorii de lut și de comori, după săpăturile nesistematice din secolul trecut. În vara lui 1948 a făcut parte din colectivul care a reluat săpăturile din importanta așezare getică de la Zimnicea.

Odată cu încorporarea Muzeului național de antichități la Institutul de istorie al Academiei, Hortensia Dumitrescu a condus unul dintre sectoarele Muzeului, iar în anii 1951—1952 a îndeplinit și funcția de director-adjunct al Muzeului. După transformarea Muzeului național de antichități în Institutul de arheologie al Academiei, a fost numită șefă a sectorului neolitic din cadrul Secției comunei primitive, funcție deținută până la data pensionării sale, în anul 1962.

Între timp a făcut parte din colectivul care în anii 1949—1950 a efectuat săpăturile exhaustive de la Hăbășești. Activitatea sa pe acest șantier s-a concretizat prin redactarea unor capitole pentru volumul monografic *Hăbășești*. Prin decernarea Premiului de Stat în 1955 volumului *Hăbășești*, a fost și ea onorată cu această însemnată distincție.

Odată cu reluarea în 1951 a săpăturilor arheologice din așezarea de la Traian, i s-a încredințat responsabilitatea acestui șantier și, din 1952, a condus în chip paralel lucrările în cele două așezări preistorice de aici — Dealul Fintinilor și Dealul Viei —, în prima dezvelindu-se (până în 1961) citeva mii de metri pătrați, iar a doua fiind cercetată aproape în întregime. Materialele descoperite în a doua dintre aceste așezări au determinat-o să o atribuie, în mod just, culturii Precucuteni (și nu culturii Boian, cum socoteau la acea vreme majoritatea cercetătorilor): Pe baza aceluiași materiale și a unei analize de o rară acribie a definit componentele principale și pe cele secundare care stau la baza culturii Precucuteni, toate enunțurile sale rămânând valabile și fiind confirmate nu numai de descoperirile ulterioare, ci și de adoptarea concluziilor ei (ce-i drept după mai bine de douăzeci de ani), chiar de către cei mai perseverenți adepți ai unor opinii contrare. Este credem prinosul suprem ce poate fi adus unui cercetător, iar Hortensia Dumitrescu este unul dintre rarii arheologi ce și-au văzut confirmate mai toate ipotezele emise.

Bucurindu-se de un prestigiu internațional de excepție, în vara anului 1957 a fost invitată să participe, alături de alți colegi români, la săpături arheologice în U.R.S.S. și a lucrat în așezările de la Lukașevka și Florești, din R. S. S. Moldovenească, în cadrul colectivului condus de Tatiana Passek, de care o lega o veche și statornică prietenie.

Paralel cu ultimii ani ai săpăturilor de la Traian, a lucrat și în colectivul care a dezvelit în întregime așezarea de la Tirpești, iar din 1962 până în 1968 a luat parte activă la campaniile întreprinse în așezarea de pe Ostrovelul de la Căscioarele, publicind și două excelente studii asupra uneia dintre cele mai prețioase descoperiri făcute în stratul fazei Gumelnița A2 de aici — o splendidă machetă de lut ars a unui sanctuar eneolitic. Dealtfel a mai participat la campaniile de săpături făcând parte din colectivele de la Topile (1969) și Drăgușeni (1970—1972).

Multe dintre comunicările sale științifice din cadrul Institutului de arheologie au tratat probleme de un deosebit interes științific, fiind apoi publicate în revistele noastre de specialitate. Și după pensionare s-a preocupat în continuare de viața științifică a institutului, onorînd cu prezența ei toate comunicările de preistorie, precum și toate reuniunile anuale organizate de principalele muzee de istorie din țară. Echilibrarele și substanțialele sale luări de cuvînt au contribuit adesea la deslușirea problemelor în discuție. Și nu de puține ori cu calm, căldură și umor fin potolea spiritele noastre prinse în jocul ideilor și controverselor.

De-a lungul anilor a întreprins și numeroase călătorii de studii la muzeele de arheologie și istorie din multe țări europene, adunîndu-și un bogat material documentar pentru studiile pe care le pregătea, participînd și la unele congrese internaționale de preistorie (Londra, 1932; Belgrad, 1971), de antropologie (Moscova, 1964) și de istorie (Varșovia, 1933).

Pe de altă parte, păstrînd din timpul anilor de studenție un viu interes și pentru istoria greco-romană, consecință firească a formării ei în preajma lui Vasile Pârvan, a fost timp de peste două decenii membră a „Societății de studii clasice din România”, participînd cu regularitate la ședințele de comunicări, nelipsind nici de la adunările anuale din diferite centre universitare din țară și participînd la unele dintre congresele internaționale din străinătate ale Asociației EIRENE — la Plovdiv, Budapesta, Brno.

Încă din 1965 i s-a recunoscut și titlul de doctor docent, fiind singura femeie arheolog din România care a deținut acest înalt titlu științific.

Pasionată de cercetarea arheologică, muncind cu metoda și migala care o caracterizau atît pe șantier, cit și la masa de lucru, mult regretata noastră colegă și-a îndeplinit cu prisosință și adeseori în pofida vicisitudinilor toate îndatoririle impuse de rigorile meseriei noastre. Iar dacă ceilalți membri ai colectivului de la Traian vor putea duce la bun sfîrșit redactarea și publicarea monografică a celor două așezări de aici, acest lucru va fi posibil în primul rînd datorită observațiilor minuțioase din carnetele sale de săpături, rapoartelor sale preliminare, celor citeva articole publicate privind unele dintre descoperirile mai importante și unui manuscris rămas neterminat.

Unele dintre contribuțiile sale științifice, axate în marea lor majoritate pe problemele neo-eneoliticului din România, dar încadrate riguros în contextul preistoriei universale, pe care o cunoștea în cele mai mici detalii, constituie lucrări de bază în acest domeniu.

Din lista lor — publicată mai jos — reamintim aici studiul său asupra originii culturii Precucuteni și le remarcăm pe cele două despre mormintele rituale de la Traian-Dealul Fintinilor, precum și studiul privind legăturile dintre complexul cultural Cucuteni-Tripolie și culturile eneolitice vecine, în lumina utilizării pandantivelor de aur — opere bine cunoscute și citate frecvent în țară și străinătate, unele dintre ele punînd și rezolvînd aspectele vieții spirituale ale populațiilor eneolitice care au trăit pe actualul teritoriu al țării noastre.

La capătul a aproape 50 de ani de activitate științifică, Hortensia Dumitrescu a lăsat o operă temeinică, frumos și clar scrisă, și orice cercetător care-și îndreaptă atenția spre studierea epocii neo-eneolitice de

pe teritoriul României sau din sud-estul Europei găsește în elaboratele ei studii nu numai acurateță și probitate științifică, dar și exemple metodologice demne de a fi urmate.

Moartea Hortensiei Dumitrescu, om de vastă cultură și înaltă ținută morală, lasă în sufletele și gindurile noastre gohori greu de completat, rămînd în același timp și mai mult rîndurile arheologilor români de după primul război mondial, din generația elevilor lui Vasile Pârvan, neuitatul creator al școlii române de arheologie preistorică și protoistorică.

Arheologi fiind, știm cit de greu este pămîntul și îi dorim totuși aceleia care cu o vorbă bună ne-a alungat deseori de pe frunți nori furtunoși

Sit tibi terra levis!

Silvia Marinescu-Bilcu

BIBLIOGRAFIE

1. *La station préhistorique de Ruginoasa*, Dacia, 3-4, 1927-1932, p. 56-87.
2. *Rapport sur les sondages de Grădiștea - Fundeanca*, Dacia, 3-4, 1927-1932, p. 150-157.
3. *L'età del bronzo nel Piceno*, ED, 5, București, 1932, p. 198-330.
4. Recenzia lucrării lui N. Makarenko, *La civilisation des Scythes et Hallstatt* (ESA, 5, 1930), Istros, 1, 1934, 1, p. 132-134.
5. Recenzia lucrării lui A. M. Tallgren. *Études Archéologiques sur la Russie Orientale durant l'ancien âge du fer* (ESA, 7, 1932), Istros, 1, 1934, 2, p. 318-319.
6. Recenzia lucrării lui Fr. Hančar, *Die Nadelformen des prähistorischen Kaukasgebietes. Typologische Untersuchung mit besonderer Berücksichtigung der kaukasischen Nadeln in Wiener Völkerkundemuseum* (ESA, 7, 1932), Istros, 1, 1934, 2, p. 319-323.
7. *La céramique de la station préhistorique de Horodiștea*, în *În memoria lui Vasile Pârvan*, București, 1934, p. 112-120.
8. *Objets inédits du dépôt en bronze de Spâlnaca, au Musée National des Antiquités de Bucarest*, Dacia, 5-6, 1935-1936, p. 195-224.
9. *Quelques objets en bronze des collections du Musée National des Antiquités, Dacia*, 7-8, 1937-1940, p. 133-144.
10. *Raport asupra cercetărilor și săpăturilor din jud. Buzău*, în *Raport de activitate al M.N. A., pe anii 1942-1943*, București, 1944, p. 48-50.
11. *La station préhistorique de Horodiștea sur le Pruth*, Dacia, 9-10, 1941-1944, p. 127-163.
12. *Cercetări arheologice la Văleni (jud. Neamț)*, SCIV, 1, 1950, 1, p. 19-51.
13. *Șantierul Traian (în colaborare)*, SCIV, 3, 1952, p. 121-140.
14. *Șantierul Traian (în colaborare)*, SCIV, 4, 1953, 1-2, p. 45-68.
15. *Șantierul arheologic Traian (r. Buhuși, reg. Bacău)*, SCIV, 5, 1954, 1-2, p. 35-67.
16. *O descoperire în legătură cu ritul de înmormîntare în cuprinsul culturii ceramicii pictate Cucuteni-Tripolie*, SCIV, 5, 1954, 3-4, p. 399-430.
17. *Uneltele de producție; Plastica; Diferite obiecte, capitole în Hăbășești, Monografie arheologică*, București, 1954, p. 224-273; 422-434; 456-476.
18. *Afinități între cultura „Trichterbecher” și cultura „Cucuteni-Tripolie”*, SCIV, 6, 1955, 3-4, p. 913-923.
19. *Șantierul arheologic Traian (1954)*, SCIV, 6, 1955, 3-4, p. 459-478.
20. *Contribuții la problema originii culturii Precucuteni*, SCIV, 8, 1957, 1-4, p. 53-74.
21. *Șantierul arheologic Traian, Materiale*, 3, 1957, p. 115-127.
22. *Découvertes concernant un rite funéraire magique dans l'aire de la civilisation de la céramique peinte du type Cucuteni-Tripolie*, Dacia, N. S., 1, 1957, p. 73-96.
23. *Din activitatea arheologilor iugoslavi (în colaborare cu Vladimir Dumitrescu)*, SCIV, 7, 1956, 1-4, p. 365-372.
24. *Cronologia preistorică a Cehoslovaciei (în colaborare cu C. S. Nicolăescu Ploșor)*, SCIV, 9, 1958, 2, p. 381-400.

25. *Deux nouvelles tombes cuculéniennes à rite magique découvertes à Traian, Dacia, N. S., 2, 1958, p. 407–424.*
26. *Şantierul arheologic Traian, Materiale, 5, 1959, p. 189–201.*
27. *Şăpăturile de la Traian-Dealul Flintnilor (In colaborare cu Vladimir Dumitrescu), Materiale, 6, 1959, p. 157–178.*
28. *Antropomorfne izobrajenia na sosudah Traian, Dacia, N. S., 4, 1960, p. 31–52.*
29. *K probleme proishojdenia docucutenskoj kulturi, MIA Chişinău, 1960, p. 33–45.*
30. *Şantierul arheologic Traian, Materiale, 7, 1961, p. 91–105.*
31. *Connections between the Cucuteni-Tripolie cultural complex and the Neighbouring eneolithic cultures in the light of the utilization of golden pendants, Dacia, N. S., 5, 1961, p. 69–94.*
32. *Recenzie la vol. „Arheologhiceskii sbornik”, 1, Epoha Kamnia, 1, 1959, SCIV, 9, 1961, 2, p. 447–449.*
33. *Activitatea şantierului arheologic Traian (In colaborare cu Vladimir Dumitrescu), Materiale, 8, 1962, p. 245–260.*
- 34 a. *Citeva probleme legate de cultura Petreşti, SCIV, 17, 1966, 3, p. 433–444.*
- 34 b. *Quelques données relatives à culture de Petreşti de Transylvanie, ActaMuz Praga, 20, 1966, p. 33–41.*
35. *Horodiştea, Manuel Encyclopédique de Préhistoire et Protohistoire Européennes, 1, Praga, 1966, p. 503.*
36. *Un modèle de sanctuaire découvert dans la station énéolithique de Căscioarele, Dacia, N. S. 12, 1968, p. 381–394.*
37. *Şantierul arheologic Traian (In colaborare cu Vladimir Dumitrescu), Materiale, 9, 1970, p. 39–58.*
38. *Sur une nouvelle interprétation du modèle de sanctuaire de Căscioarele, Dacia, N. S., 18, 1973, p. 311–316.*
39. *Două vase de o formă deosebită descoperite în aşezarea de la Traian-Dealul Viei, MemAntiq, 4–5, 1972–1973 (1976), p. 47–53.*